

Várakozások, félelmek és a pandémia következményei – avagy hogyan éltük meg a válság mindennapjait²⁸

Dr. Varga János

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
varga.janos@kgk.uni-obuda.hu

Dr. habil. Csiszárík-Kocsir Ágnes

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu

Absztrakt: A 2020-ban kitört és eszkalálódott világjárvány soha nem látott változásokat hozott mindennapi életünkbe. Az új helyzet mindenki számára kihívás volt. Soha nem látott korlátokkal kellett szembe nézniünk, meg kellett változtatnunk a megszokott munkamódszereinket, és a bizonytalanság soha nem látott formáját kellett megtapasztalnunk. Nemcsak a háztartások, hanem a vállalkozások és a vállalkozók is komoly problémákkal szembesültek. A vállalkozásoknak hatalmas kihívást jelentettek a megszakadt ellátási láncok és a munkaerő elvesztése. A járvány következtében munkahelyek szűntek meg, és a váltak bizonytalanná. Mindezek a kihívások nemcsak megélhetési, hanem pszichológiai szempontból is megterhelőnek bizonyultak. Sokan féltették a megélhetésüket, és még az egészségükért is aggódtak. Ebben a tanulmányban azt szeretnénk bemutatni, hogy egy primer felmérés eredményei alapján milyen félelmeket és aggodalmakat váltottak ki az emberekből a 2020-ban egyik napról a másikra meghozott megszorító intézkedések és a példátlan pandémiás vészhelyzet.

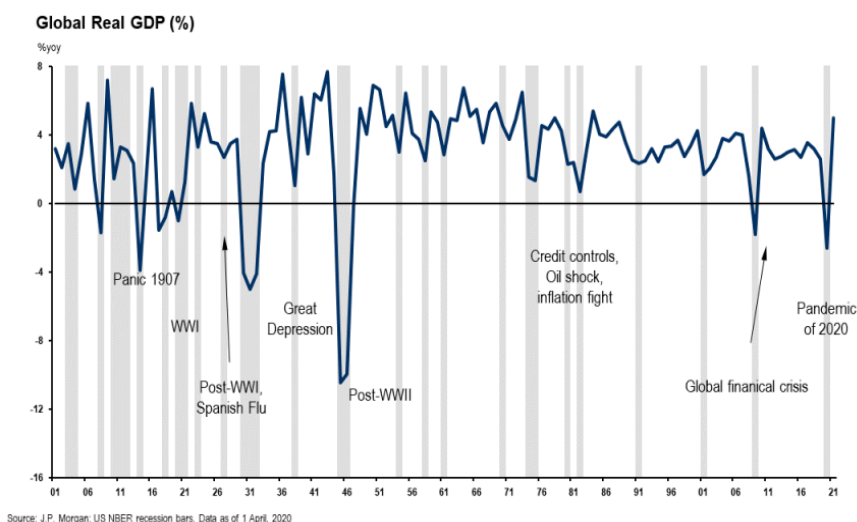
Kulcsszavak: pandémia, fenyegetések, feltételezések, primer kutatás

²⁸ A tanulmány a Nemzeti Közszerológati Egyetem Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely támogatásával készült.

1 Bevezetés

A COVID-19 (SARS-CoV-2) vírus 2019. végén ütötte fel a fejét a kínai Vuhanban, majd rövid idő elteltével világméretű járvánnyá nőtte ki magát (König & Winkler, 2021). 2020. elején rohamosan emelkedett a megbetegedések száma és az ázsiai eseteket követően rövid idő elteltével Európában is megbetegedéseket okozott (LoGiudice et al, 2020). A COVID-19 mára az egyik legsúlyosabb egészségügyi, gazdasági és társadalmi problémává vált szerte a világon (Nicola et al, 2020). A járvány gazdasági és társadalmi hatásait még mindig csak becsülni lehet. A világban közel 500 millió fő esetében találtak pozitív megerősített esetet, tehát a világ népességének jelentős részét érintette. A WHO adatai szerint a vírus következtében elhunytak száma megközelíti a 6,2 millió főt (forrás: WHO29). Az egészségügyi és halálozási adatok mellett a COVID-19 igen negatívan érintette a gazdasági teljesítményeket is. A 2008-as válságot követően már úgy tűnt, a világgazdaságban normalizálódik a helyzet, a piacok megnyugodtak, bár a GDP szintje így sem érte el a 2008. előtti állapotot (1. ábra). A vírus nem pusztán egészségügyi, de igen komoly gazdasági és morális válságot is okozott. Számos kutató érdeklődését keltette fel, akik kutatásaikkal több ízben be tudták mutatni az emberi viselkedésről alkotott képet a koronavírus-járvány idején (Maison et al, 2021). A kutatók szinte mindennel kapcsolatban megvizsgálták a koronavírus járvány hatásait. A Google keresőmotor több mint 4 milliárd találatot hoz ki mindössze 0,68 másodperc alatt a COVID-19 kifejezésre, így a vírust az egyik leggyakrabban keresett kifejezések között találhatjuk. Vannak olyan hatások, amelyeket egészen jól kifejezhetünk számokkal is (ilyen például a gazdasági teljesítmény változása), de vannak számokkal nehezen kifejezhetők is.

²⁹ <https://covid19.who.int/>

1. ábra: A 8 legnagyobb világválság 1900. óta

Forrás: Bourbon Financial Management³⁰

Ezeket főleg társadalmi vonatkozásban azonosíthatjuk. A vírus hatással volt nemcsak a munkavégzésünkre, de megváltoztak emberi és társas szokásaink, kapcsolataink is. A társadalomra gyakorolt hatásokat bizonyos tekintetben még súlyosabbnak tekinthetjük, mint a gazdasági problémákat. Általános jelenség lett a befelé fordulás. A depresszió és az elidegenedés egyre több emberen kezdett úrra lenni (Long et al, 2021). Jelentősen sérült az egyének mentális és pszichés egészsége. Ugyanakkor fogyasztói szokásaink és a munkavégzés formái is megváltoztak. Előtérbe került az online lét, az online oktatás és a home office. Megnövekedett az online kereskedelmi forgalom és sok ember számára a meghitt családi otthon is munkahellyé alakult át. Szinte felsorolni is lehetetlen mindazokat a változásokat, amelyek a COVID-19 pandémiának köszönhetőek. A világon ma alig akad olyan ember vagy szervezet, amely ne találkozott volna közvetett vagy közvetlen formában a koronavírus okozta kihívásokkal, problémákkal. A tanulmány csatlakozni kíván azokhoz a korábban megkezdett kutatásokhoz, amelyek a COVID-19 pandémia hatásait igyekeznek kifejteni. A tanulmányban bemutatott primer kutatás arra igyekezett fókuszpontot helyezni, hogy milyen félelmek és aggodalmak merülnek fel az emberekben a koronavírus helyzet nyomán.

³⁰ <https://www.bourbonfm.com/blog/eighth-global-recession-1900>

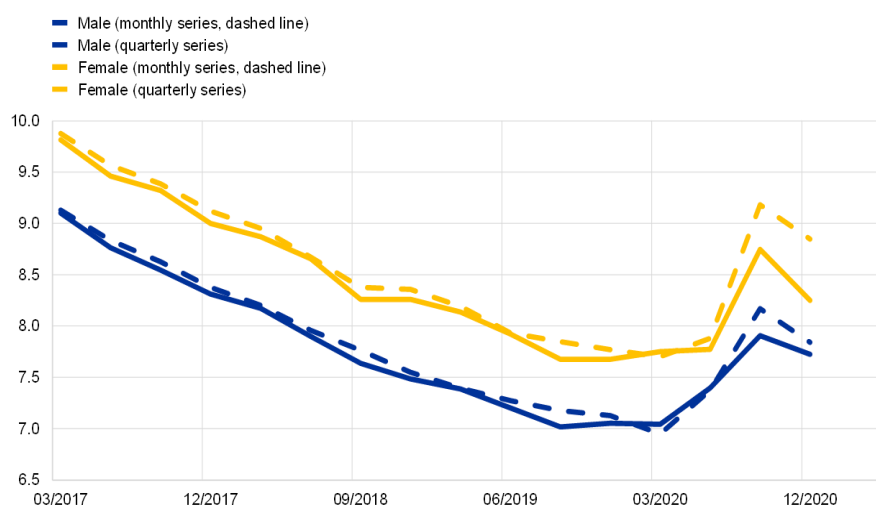
2 A válság hatásai a mindennapjainkra (Az új felismerés és az „Új Normális”)

A COVID-19 pandémia új fejezetet nyitott az emberiség történelmében. A vírushelyzet gyakorlatilag a semmiből előlépve kényszerített bennünket arra, hogy újra megtanuljunk együtt dolgozni, újra formálta az oktatási módszereket (e-learning és hibrid oktatás), elősegítette a digitális eszközök használatát a mindennapokban és felismertük, hogy az online technológiák használata valóban képes egyszerűbbé tenni az életünket. A vírus számos negatív hatása mellett új felismerést is hozott az emberiség számára. Ling és szerzőtársai (2021) a járvány okozta helyzetet „Új Normálisnak” nevezte. Kiemelik, hogy a vírus hatásai még mindig tartanak és ebben a helyzetben az embereknek jelentősen alkalmazkodnia kellett az új munka- és életmintákhoz (Ling et al, 2021). A vírushelyzet igazán megmutatta, hogy mennyire tudunk megfelelő módon változásokat menedzselni (Kohlhoffer-Mizser et al., 2020), alkalmazkodni és divatot kapott a reziliencia, vagyis az ellenállóképesség fejlesztése. Utóbbi új hívószó lett a modern menedzsment és a vezetési elméletek számára, de a nemzeti gazdaságpolitikákban is egyre inkább stratégiai jelentőséggel bíró fogalomként értelmezhetjük. Az Európai Unió új költségvetési programozási időszakában (2021-2027) már konkrét célként jelenik az ellenállóképesség felerősítése és ennek érdekében rezilienciaépítési eszközöket fogadtak el (Recovery Plan - NextGeneration EU³¹). A cél a válságból való kilábalás és egy olyan képesség megteremtése, amely a későbbi válságokban is ellenállóbbá és stabilabbá tehet. A koronavírus hatásainak vizsgálatát érdemes jól elkülöníthető szakaszokra bontani: 1. a vírus előtti állapotra, 2. a vírus okozta válság folyamatára, 3. a válságot követő időszakra. Ennek segítségével jobban modellezhető és kifejezhető, hogy az egyes gazdasági szereplőkre mikor és milyen tényező gyakorolt közvetlenebb hatást, így jobban meg lehet érteni az egyes szakaszokban megfigyelhető viselkedésmintákat (Rattanaprichavej, 2021). A vírus hatásait nemcsak ebből a szempontból kell különválasztani. A vírus több hullámban történő felerősödése sem minden esetben ugyanazokat a számszerű hatásokat generálta.

Kutsar és szerzőtársa kiemelik, hogy a COVID-19 járvány második hullámában már intenzívebb volt a gyerekekre jellemző fáradtság és unalom, amely kihatással bírt a családi kapcsolatokra (Kutsar & Käosaar, 2021). A vírus első hullámai jelentősebb sokkot váltottak ki, míg a későbbi hullámok vonatkozásában inkább csak alkalmazkodni és újra alkalmazni kellett a korábbi „bevált” válságkezelési módszereket (pl.: a maszkhasználat újbóli előírása). Ugyanakkor a vírus a többször ismétlődő hullámaival időben is elhúzódott és talán éppen ez okozta a társadalom számára az egyik legnegatívabb hatást. A fentebb említett mentális problémák megerősítését emelte ki Tusl is szerzőtársaival, akik a stresszt, a depressziót és a szorongást a munkakörülmények romlásával vagy a munkahelyek

³¹ https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en

elvesztésével is magyarázzák (Tusl et al, 2021). Azt nem lehet vitatni, hogy a koronavírus okozta gazdasági válság egyik legkellemetlenebb következménye a munkanélküliség erősödése volt. Mindez nem pusztán az egyének (vagy a háztartások) jövedelmi lehetőségeire volt hatással, de szélesebb körben vezetett el a társadalom depresszív állapotának fokozásához is. A munkanélküliség egyik legrosszabb következménye az, hogy csökkenti az egyén (vagy a háztartás) rendelkezésre álló jövedelmét, ezzel hozzájárul a szegénység fokozásához. Mindezek felszámolásában olyan eszközök nyújthatnak segítséget, mint a rövidített foglalkoztatás (Alipour et al, 2021), amelynek alkalmazása lehetőséget teremt a munkavállaló megőrzésére és tartósabb foglalkoztatására (Zhuravleva & Chechenova, 2021). A foglalkoztatás elősegítését minden nemzetgazdaság igyekezett a maga módján elősegíteni. Talán éppen ennek is köszönhető, hogy a munkanélküliséget a pandémiás időszak alatt sikerült kordában tartani (2. ábra).

2. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása az eurózónában

Forrás: European Central Bank³²

Habár a koronavírus válság gazdasági hatásainak enyhítéséről sokat lehet hallani, arról azonban kevesebb szó esik, hogy hogyan kezelik majd a társadalom tagjaiban kialakult negatív és rossz beidegződéseket, félelmet és szorongást. A félelem egy valós vagy vélt fenyegetésre reagáló érzelmi állapot (Kalat & Shiota, 2007). A félelem akkor válik szorongássá, ha a fenyegetéssel való megbirkózási kísérletek nem járnak sikerrel és a félelem továbbra is fennáll. E kettő együttesen még jelentősebb hatást fejthet ki az egyén állapotára, teljesítményére. A COVID-

³² https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2021/html/ecb.ebbox202104_04~686c89e9bb.en.html

19 pandémia következtében sokan valós fenyegetésnek érezhették munkahelyük elvesztését, vállalkozásuk megszűnését vagy ellehetetlenülését. Többen kétségbeesve és hiába kerestek új munkahelyet, egyes ágazatok rendkívül nehéz helyzetbe kerülése miatt (például a turizmus, vendéglátás) igen nehéz volt újra elhelyezkedni. Két tanulmányt mindenképpen ki kell emelni a COVID-19 járvány társadalomra gyakorolt hatásait tekintve. Ezek mindkét esetben arra a következtetésre jutottak, hogy a koronavírussal kapcsolatos félelem a felnőtteknél nagyobb mértékű depresszióval és általános szorongással jár (Ahorsu et al, 2020; Lee et al, 2020). A COVID-19 vírustól való félelem elsődlegesen olyan formában jelent meg az egyéneknél, mint az élelmiszerhiány miatti aggodalom, a betegségekkel szemben észlelt sebezhetőség vagy a gazdasági problémák. Indokolt félelmük alakult ki azzal kapcsolatban is, hogy helyzetük rosszabb lesz, mint az a korábbiakban volt. Mindezt elősegítette az is, hogy hosszú ideig viszonylagos elszigeteltségben kellett élnünk, a társas emberi viszonyok gyakorlását több alkalommal is szabályokkal korlátozták. A home office munkavégzéssel pedig minimálisra csökkent az emberi találkozások száma. Több tanulmány rá is erősít arra (Fiorillo & Gorwood 2020), hogy a COVID-19 milyen mértékben képes hatással lenni az emberek jólétére és különösen azokban az országokban képes mentális egészségügyi válságot előidézni (Sakib et al, 2021), ahol nagyszámú embert is érintett a betegség. A félelem adaptív válasz a veszély jelenlétére (Mertens et al, 2020). Tekintettel arra, hogy a válság jellemzően nem rövidtávú jelenség, így megfelelő intézkedések vagy gyors beavatkozások nélkül bőven van elég ideje ahhoz, hogy a társadalom tagjaiban rossz érzéseket, aggodalmat vagy félelmet erősítsen. Ez végső soron tekinthető a válságok alaptermészetének is. Song és szerzőtársa szerint (2020) a COVID-19 a lehető legrosszabb időszakban robbant ki. Egy olyan korban, amelyben jelentősen magas volt a bizonytalanság a gazdasági szereplőkben (Song & Zhou, 2020). A vírustól való félelem erősen befolyásolta fogyasztási szokásainkat (Mawani et al, 2021), így nem csupán a meghozott korlátozó intézkedések gyakoroltak erre hatást. Minden változás fájdalommal jár, különösen akkor, ha azt a változást a gazdaság szereplői negatívként élik meg. Ilyenkor sokkal jobban fél mindenki a bizonytalan körülmények miatt és a válság a bizonytalanságot csak fokozhatja. Pont ebből táplálkozik az a félelem is, amelyet a COVID-19 után élt meg számos család vagy vállalkozás és amelynek társadalomban érzékelhető szintjét nem minden esetben mutatják ki kellő mértékben (vagy egyáltalán nem). A tanulmányban bemutatott primer kutatásból származó eredmények ehhez kapcsolódnak és megpróbálják feltérképezni, hogy a válaszadóknál milyen mértékben jelent meg a bizonytalanság és a félelem a járványhelyzettel vagy a megszorításokkal kapcsolatban.

3 Anyag és módszer

A tanulmányban ismertetett primer eredmények egy 2020 május és októbere között lezajlott kvantitatív kutatás eredményei, melyet Magyarországon folytattunk le a koronavírus járvány miatti lezárások után közvetlenül. Az adatfelvétel kezdetén még tartottak a lezárások, a korlátozások csak fokozatosan kerültek feloldásra, ami miatt igen élénk emlékek alapján válaszoltak a megkérdezettek a feltett kérdéseinkre. A kutatás keretében online megkérdezést folytattunk le, ahol az alanyok rekrutálása hólabda mintavételi eljárással történt, mely során első bázisnak saját aktív hallgatóinkat használtuk, az online kutatási segédeszköz közvetlen email címre történő megosztásával. Ennek eredményeként 6803 értékelhető kérdőívet kaptunk. A kutatási segédeszköz kizárólag zárt kérdéseket tartalmazott, nominális mérési szinten (egy- és többválasztásos kérdések formájában), továbbá metrikus skálákat (Likert-skála és szemantikus differenciál skála). A kutatási kérdőív komplex megközelítésben vizsgálta a pandémia hatásait. A kérdőívben megmértük a pénzügyi tudatosságban bekövetkezett változásokat, a fogyasztói szokások változását, de foglalkoztunk a digitalizáció hatásainak mérésével is.

A kvantitatív eredmények feldolgozása SPSS 22.0 szoftvert használtunk. Jelen tanulmányban gyakoriságszámítás, keresztábla elemzés segítségével kívánjuk megvizsgálni a válaszadók legfontosabb félelmeit a pandémia kapcsán a koronavírus okozta korlátozások fő időszakában életkor és iskolai végzettség alapján. A minta megoszlását az alábbi táblázat mutatja:

		Gyakoriság	%
Iskolai végzettség	alapfok	480	7,1
	középfok	3907	57,4
	felsőfok - BA, BSC	1782	26,2
	felsőfok - MA, MSC	634	9,3
Életkor	18-25 év	2688	39,5
	26-35 év	1489	21,9
	36-45 év	1156	17,0
	46-55 év	882	13,0
	56-65 év	349	5,1
	65 év felett	239	3,5

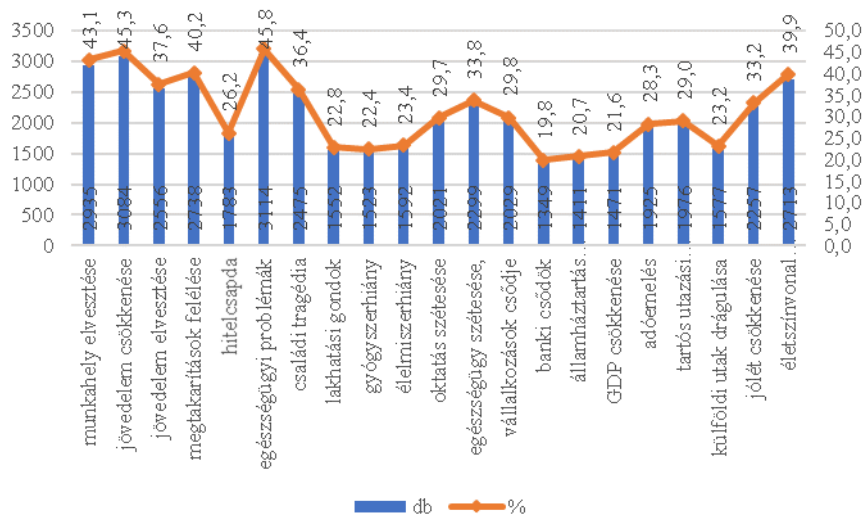
1. táblázat: A minta megoszlása a vizsgált tényezők mentén
Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6084

4 Eredmények

A jelen tanulmányban bemutatott kutatási részben azt kívántuk feltérképezni, hogy a koronavírus válság, amely 2020. első negyedévében robbant be és eszkalálódott, milyen félelmeket hozott elő a válaszadók szubjektív megítélése alapján. A megváltozott életkörülmények, a soha nem tapasztalt lezárások, a vállalkozások nehézségei, a munkaadói krízis számos háztartást sodort veszélybe. Az alábbi ábrán látható, hogy mely tételek jelentették a válaszadók gondolkodásában a legnagyobb félelmet, mitől tartottak a leginkább és legkevésbé a koronavírus járvány miatt megváltozott élethelyzetben. A legerősebb félelmet az egészségügyi kockázat jelentette a válaszadók megítélés alapján (45,8%). Ez teljesen érthető, hiszen egy teljesen új, és akkor még teljes mértékben ismeretlen vírussal nézett szembe a világ, amiről csak annyit lehetett tudni, hogy nincsen ellene gyógyszer, nincs még oltás, és emberi életet követel. A másik legnagyobb félelmet a jövedelmek elvesztése jelentette. Amit a válaszadók 45,3%-a jelölt. Ez a félelem teljesen érthető, hiszen minden válság az életkörülmények romlásával, a jólét csökkenésével és leginkább a jövedelmek elvesztésével jár. A harmadik legnagyobb félelem a munkahelyek elvesztése volt, amely szorosan összefügg a jövedelmek csökkenésével (43,1%). Szintén viszonylag magas kockázatot jelentett a válaszadók szerint a megtakarítások felélése, valamint a jólét, az életszínvonal csökkenése is. A felsorolt félelmek tekintetében érdekesség, hogy a makrogazdasági problémák egyáltalán nem kaptak jelentős figyelmet a válaszadók véleménye alapján. Legkevésbé tartottak a bankok csődjétől, és a közfinanszírozás nehézségeitől.

Holott minden válságnak kihatása van a makrogazdaságra, csökkennek az adóbevételek, csökkennek a közbevételek is, valamint a bankok számára is nehézséget jelent az ügyfelek problémája, akik a pénzüket, megtakarításokat kiveszik a bankrendszerből, mellette pedig a hitelek visszafizetése kapcsán nehézségeik adódnak. Ez elkerülhetetlenül nehézségeket fog okozni a banki működésben is. Az is érdekesség, hogy nem tartottak attól nagymértékben a válaszadók, hogy a vállalkozások megszűnnek, és attól sem, hogy az adóterhek esetlegesen emelkednének, avagy hogy ne tudnánk visszafizetni a hiteleiket. Holott a munkahely és a jövedelem elvesztése ezen tételeket is magával hozza. A kapott eredmények alapján látható, hogy fontos lenne az ismeretbővítés a válságok természetrajzát illetően, ami a pénzügyi kultúra fejlesztéséért is jelenti egyben. Fontos lenne a társadalmat edukálni abból a szempontból, hogy jobb rálátásuk legyen az ilyen esetleges válságok rövid, közép és hosszú távú következményeit illetően.

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2. kötet
Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez

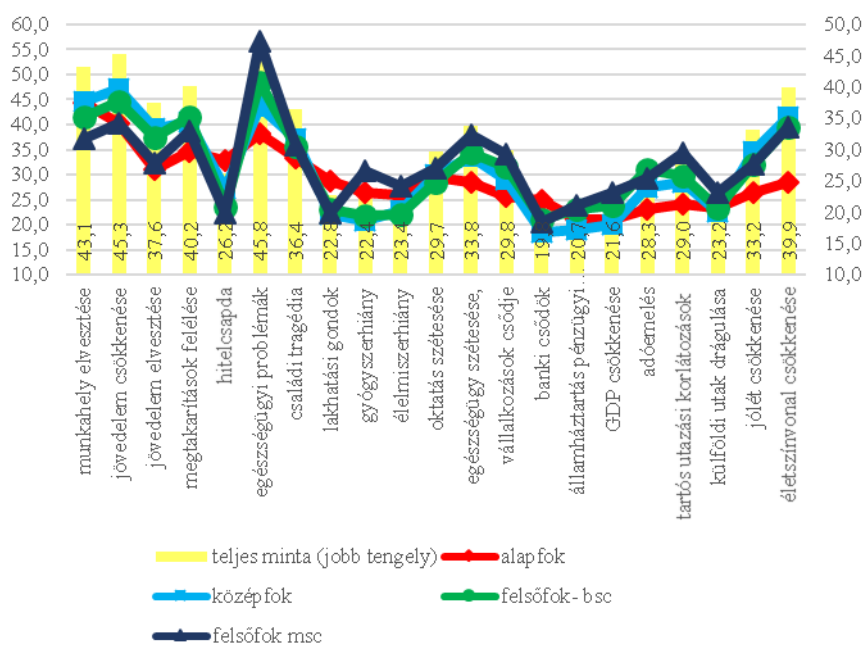
3. ábra: A koronavírus járvány okozta válság kockázatainak megítélése a teljes minta véleménye alapján

Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6084

A továbbiakban a válaszadók iskolai végzettsége szerint elemezzük a válság kockázatait. Az iskolai végzettség szerint képzett csoportokban jelentős eltérések tapasztalhatók a kockázatok, és a félelmek megítélése tekintetében. Az alapfokú végzettséggel rendelkező válaszadók legnagyobb félelme a munkahely elvesztése volt, ezt követte a jövedelem elvesztés, valamint az egészségügyi problémákkal kapcsolatos félelmek. A középfokú végzettségű válaszadók esetében ugyanezen három tétel volt a legerősebb, azonban a sorrend náluk változott. Ők leginkább a jövedelem elvesztésétől tartottak, ezt követte a munkahely elvesztése, és a dobogó harmadik helyén az egészségügyi problémák szerepeltek. Az alapfokú végzettségűek legkevésbé tartottak attól, hogy a közfinanszírozásnak nehézségei lesznek, de nem tartottak a GDP visszaesésétől sem, valamint kevésbé féltek az adótelemek növekedésétől is. A középfokú végzettségű válaszadónál legkevésbé szerepelt félelemként a bankcsődök kérdése, de ők sem foglalkoztak a közbevételek alakulásával és a GDP csökkenésével jelentős mértékben. A felsőfokú végzettségű válaszadók tekintetében, akik alapidiplomával rendelkeznek, leginkább az egészségügyi problémák kerültek előtérbe, ezt követte a jövedelem elvesztés, valamint a megtakarítások elvesztése.

Az ő esetükben is kismértékű félelmet jelentett a bankcsődök kérdése, de érdekesség, hogy ők nem tartották a gyógyszerhiánytól, sőt az élelmiszerhiánytól sem. Ezen három tényező szerepelt a legkisebb értékkel az ő csoportjuk esetén. A felsőfokú végzettségű válaszadók, akik mester diplomával rendelkeznek, szintén tartottak az egészségügyi problémáktól, a jövedelem visszaeséstől, valamint náluk

már dobogós helyre került az életszínvonal csökkenése is. Ők is legkevésbé tartottak a banksődöktől, nem féltek a hitelek visszafizetésétől sem, valamint a lakhatási problémáktól sem. Mindezek jól mutatják, hogy az iskolai végzettségtől függően mennyire változatos az ilyen krízisek személyes megítélése. A felsőfokú végzettséggel rendelkező válaszadók a magasabb jövedelmüknek köszönhetően teljesen más fókuszra helyezték a hangsúlyt. Nálunk leginkább az egészségügyi problémák emelkedtek ki, mint fő félelem. Ugyan a jövedelmük elvesztésétől is tartottak, de náluk hangsúlyosabban jelenik meg a megtakarítások elvesztése vagy az életszínvonaluk csökkenése. Banksődöktől sem tartottak különösképpen, hiszen bármikor képesek váltani a szolgáltatók tekintetében. Egyértelműen látszik a válaszadók véleménye alapján az az életszínvonalbeli, és biztonságérzetben megmutatkozó különbségek, amely a magasabb végzettséggel járó magasabb jövedelemszínhez köthetők.

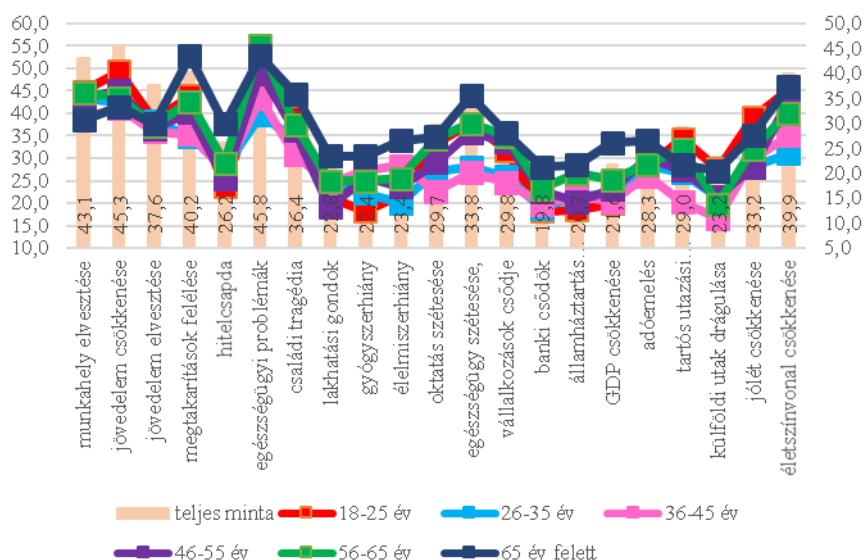
4. ábra: A koronavírus járvány okozta válság kockázatainak megítélése az iskolai végzettség alapján képzett csoportokban

Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6084

A válaszadókat életkor szerint szegmentálva szintén érdekes sorrendeket láthatunk. A legfiatalabb válaszadók a jövedelemcsökkenéstől, az egészségügyi problémáktól és az életszínvonal visszaesésétől tartottak a leginkább. Legkevésbé tartottak a gyógyszerhiánytól, a banksődöktől, és a közbevételek alakulásától.

Ennek oka nagy valószínűséggel az, hogy fiatal koruk ellenére úgy érezték, hogy őket a jelen egészségügyi krízis nem fogja érinteni, valamint többen még a szülői ház berkein belül élnek, így más tényezők nem jelentettek számukra aggályt. A 26 és 35 év közötti válaszadók szintén a munkahely és a jövedelem elvesztésétől és az egészségügyi problémáktól féltek a leginkább, és legkevésbé tartottak a bankcsődöktől, az élelmiszerhiánytól és a külföldi utazások növekvő költségétől. Ezen válaszadók általában stabil, és jól fizető munkahellyel rendelkeznek, és döntő többségében diplomások, ami jelentős biztonságérzetet ad számukra. A következő, 36 és 45 éves korosztály tekintetében a dobogós helyek ugyanazok. Ők leginkább a tudatosságuknak köszönhetően az egészségügyi problémáktól, a jövedelem és a munkahely elvesztésétől tartottak leginkább, és legkevésbé érintette meg őket a külföldi utazások költségeinek a növekedése, a bankcsődök, és az utazási korlátozások kérdése. Ezen tényezők, mint legkevésbé félelmet okozó tételek csak náluk jelentek meg. A 46 és 55 éves korosztály esetében a dobogós helyek ugyanazok, mint az őket megelőző korcsoport esetén. Ezen csoportba tartozó válaszadók a lakhatási problémáktól, a közbevételek alakulásától, valamint a külföldi utazások költségeinek emelkedésétől tartottak a legkevésbé. Ennek oka az, hogy ez a korosztály saját lakással rendelkezik, mely általában már hitelmentes, így a félelmek e tekintetben gyakorlatilag minimalizálhatóak. Az idősebb korosztályba tartozó válaszadók, akik az 56 és 65 évesek, ugyanezen három tényezőt helyezték előtérbe, mint az őket megelőző két korcsoport. Ők legkevésbé az utazási költség emelkedésétől, a bankcsődöktől, és a lakhatási problémáktól tartottak, az előbb már ismertetett okok mentén. A legidősebb korosztálynál ismételtén dobogós helyen szerepelnek az egészségügyi problémák, mint fő félelmek. Azonban ők már jobban tartottak a megtakarítások felélésétől is, hiszen itt alapvetően nyugdíjas korosztályról beszélünk, és emiatt az életszínvonal csökkenése is erőteljes kockázati értékkel bíró tényező lehet. Legkevésbé a külföldi utazási költségek növekedéséértől, bankcsődöktől valamint a közbevételek alakulásától tartottak. A kapott eredmények alapján egyértelműen látszanak azok az életkORBÉLI preferenciák, és helyzetek, amelyeket a generációs különbségek tekintetében is láthatunk. A középkorú válaszadók inkább a jólétüket féltették, az idősebbek pedig az egészségüket. Olyan kényelmi szolgáltatások, mint az utazási költségek növekedése kevésbé számít az idősebbeknél, ellenben viszont sokkal tudatosabbak bármely más kérdés tekintetében.

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2. kötet
Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez

5. ábra: A koronavírus járvány okozta válság kockázatainak megítélése az életkor szerint képzett csoportokban

Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6084

Végül szeretnénk volna azt is megvizsgálni, hogy a fent bemutatott tényezők, mint az életkor vagy az iskolai végzettség alapján található-e szignifikáns összefüggés az egyes kockázati tényezők megítélése, és a csoportosítási ismérvek között. Ennek érdekében a Khi-négyzet értékeket számoltuk ki, ahol a 0,05 alatti érték esetén feltételezünk szignifikáns kapcsolatot. A végzettség a felsorolt 21 kockázati tényező tekintetében 18 esetben mutat egyértelmű összefüggést. Az látható, hogy a végzettség nem befolyásolja a családi tragédiák, az oktatási összeomlás, avagy a külföldi utazási költségek megítélését. Az életkor szerint, ahol nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat, az a jövedelmek elvesztése, valamint az adóterhek növekedése.

	Végzettség	Életkor
munkahely elvesztése	0,002	0,014
jövedelem csökkenése	0,001	0,000
jövedelem elvesztése	0,000	0,764
megtakarítások felélése	0,036	0,000
hitelcsapda	0,000	0,000

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2. kötet
Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez

egészségügyi problémák	0,000	0,000
családi tragédia	0,280	0,000
lakhatási gondok	0,011	0,000
gyógyszerhiány	0,000	0,000
élelmiszerhiány	0,014	0,000
oktatás szétesése	0,537	0,000
egészségügy szétesése,	0,012	0,000
vállalkozások csődje	0,004	0,000
banki csődök	0,003	0,000
államháztartás pénzügyi gondjai	0,001	0,000
GDP csökkenése	0,000	0,000
adóemelés	0,003	0,146
tartós utazási korlátozások	0,001	0,000
külföldi utak drágulása	0,230	0,000
jólét csökkenése	0,002	0,000
életszínvonal csökkenése	0,000	0,000

2. táblázat: A Khi-négyzet értékek a vizsgált kockázatok és tényezők összefüggésének mérésére
Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6084

Összegzés, konklúziók

A jelen tanulmányban bemutatott kutatási eredmények egyértelműen rávilágítanak az átlagemberek legnagyobb félelmeire egy válság esetén. A koronavírus járvány okozta visszaesés és válság azonban nagyon újszerű volt abból a szempontból, hogy itt nem a gazdaságból indult a krízis, hanem az egészségügyi helyzet negatív alakulásából. Az emberek fő félelme mindenképpen olyan, ami az életüket, és az életszínvonalukat veszélyezteti. A munkahelyek és a jövedelmek elvesztése, az egészségügyi problémák, az egészség károsodás, vagy esetleg egy családtag elvesztése komoly kockázati tényezőnek számít. A válaszok alapján az is megállapítható, hogy a saját életünktől távol lévő dolgoktól, mint például a közfinanszírozás, az adóbevételek, a bankok vagy akár a GDP alakulása kevésbé érdekel minket. Krízishelyzetben saját magunkért és a családunkért aggódunk. Azonban mindenképpen tisztában kell lennünk azzal, hogy a közvetlen környezetünkön kívülről is érhetnek minket egy válság vagy visszaesés esetén negatív hatások. Mindenképpen fontos lenne a kapott eredmények alapján olyan ismeretbővítő kampányokat indítani és eszközölni, amelyek a válságok

természetrájzával foglalkoznak. Érdeemes lenne a pénzügyi kultúrát olyan irányba is fejleszteni, ami a makrogazdaság működésére is kiterjed, annak ránk gyakorolt hatásaival is foglalkozik. A jelen tanulmány egyértelműen kijelöli az edukációs kampányok azon irányát, amelyek az ilyen esetekben hasznosak lehetnek. Mindemellett jó alapot szolgáltat azoknak a kommunikációs kampányoknak is, amelyek ezen félelmeket kezelni és csillapítani is tudják akár nemzeti, vagy akár nemzetközi szinten egyaránt.

Hivatkozások

- [1] Ahorsu, D. K. - Lin, C. - Imani, V. - Saffari, M. - Griffiths, M.D. - Pakpour, A.H. 2020. The fear of COVID-19 scale: Development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8>
- [2] Alipour, J.V. - Fadinger, H. - Schymik, J. 2020. My home is my castle: The benefits of working from home during a pandemic crisis. Evidence from Germany, Working Paper, No. 329, Leibnitz Institute for Economic Research at the University of Munich
- [3] Fiorillo, A. & Gorwood, P. 2020. The consequences of the COVID-19 pandemic on mental health and implications for clinical practice. *Psychiatry* 63:32. doi: 10.1192/j.eurpsy.2020.35
- [4] Kalat, J.W. & Shiota, M.N. 2007. *Emotion*. Thompson Wadsworth
- [5] König, M. & Winkler, A. 2021. COVID-19: Lockdowns, Fatality Rates and GDP Growth. *Review of European Economic Policy*. Volume 56, 2021 Number 1. pp. 32-39.
- [6] Kutsar, D. & Käosaar, K. 2021. The impact of the COVID-19 pandemic on families: young people's experiences in Estonia, *Frontiers in Sociology*, 25 August 2021 <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.732984>
- [7] Lee, S. A. - Jobe, M.C. - Mathis, A.A. 2020. Mental health characteristics associated with dysfunctional coronavirus anxiety. *Psychological Medicine*. <https://doi.org/10.1017/S003329172000121X>
- [8] Lee, S.A. & Crunk, E.A. 2020. Fear and psychopathology during the COVID-19 crisis: neuroticism, hypochondriasis, reassurance-seeking, and coronaphobia as fear factors, *SAGE Journals*, August 6, 2020. <https://doi.org/10.1177/0030222820949350>
- [9] Ling, H.W.H. - Shum, M. - Kwan, C.K. 2021. Social workers' adaptation in times of pandemic crisis: A Hong Kong case, *International Social Work*, Research article <https://doi.org/10.1177/00208728211064581>
- [10] LoGiudice, S.H. - Liebhaber, A - Schröder, H. 2020. Overcoming the COVID-19 crisis and planning for the future, *The Journal of Nuclear Medicine* 2020 August: 61(8): 1096–1101. doi: 10.2967/jnumed.120.250522

- [11] Long, E. - Patterson, S. - Maxwell, K. - Blake, C. - Perez, R.B. - Lewis, R. - McCann, M. - Riddell, J. - Skivington, K. - Lowe, R.W. - Mitchell, K.R. 2021. COVID-19 pandemic and its impact on social relationships and health, Social and Public Health Sciences Unit, University of Glasgow
- [12] Kohlhoffer-Mizser, C., Molnár, B. (2020). Konfliktuskezelés mediációval a veszélyhelyzet idején - a kevesebb több? In Vállalkozásfejlesztés a XXI. században X./2. 103–113.
- [13] Maison, D. - Jaworska, D. - Adamczyk, D. - Affeltowicz, D. 2021. The challenges arising from the COVID-19 pandemic and the way people deal with them. A qualitative longitudinal study <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258133>
- [14] Mawani, F. - Gunn, V. - O'Campo, P. 2021. COVID-19 economic response and recovery: a rapid scoping review, International Journal of Health Services. March 18, 2021. <https://doi.org/10.1177/00207314211002785>
- [15] Mertens, G. - Gerritsen, L. - Duijndam, S. - Salemink, E. - Engelhardt, I.M. 2020. Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020, Journal of Anxiety Disorders Volume 74, August 2020, 102258
- [16] Nicola, M. - Alsafi, Z. - Sohrabi, C. - Kerwan, A. - Al-Jabir, A. - Iosifidis, C. 2020. The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): a review. International Journal of Surgery. 78, 185–193. doi: 10.1016/j.ijsu.2020.04.018
- [17] Rattanaprichavej, N. 2021. Impact of COVID-19 pandemic and crisis management strategies on real estate agencies. Contemporary Management Research, 17(4), 303-332. <https://doi.org/10.7903/cmr.21349>
- [18] Sakib, N. - Akter, T. - Zohra, F. - Bhuiyan, A.K.M.I. - Mamun, M.A. - Griffiths, M.D. 2021. Fear of COVID-19 and depression: a comparative study among the general population and healthcare professionals during COVID-19 pandemic crisis in Bangladesh, International Journal of Mental Health and Addiction
- [19] Song, L. & Zhiu, Y. 2020. COVID- 19 pandemic and its impact on the global economy: what does it take to turn crisis into opportunity? China & World Economy. 2020. July 2:10. doi: 10.1111/cwe.12349
- [20] Tusl, M. - Brauchli, R. - Kerksieck, P. - Bauer, G.F. 2021. Impact of the COVID-19 crisis on work and private life, mental well-being and self-rated health in German and Swiss employees: a cross-sectional online survey, BMC Public Health Vol. 21, Article number: 741.
- [21] Zhuravleva, N. & Chechenova, L. 2021. Impact of global changes of the pandemic crisis on business models of transport companies, St Petersburg State Transport University SHS Web of Conferences 92.